

УДК 340.1

Dr Lubomir Ilyn,
*asystent Działu Teorii i Historii Prawa
Uniwersytetu Prawa Imienia
Króla Danyła Hałyckiego
Iwano-Frankiwnsk, Ukraina*

ASPEKT PRAWNY KWESTII JĘZYKA NAUCZANIA W DZIAŁALNOŚCI GALICYJSKIEGO SEJMU KRAJOWEGO W LATACH 1870-1876

Artykuł przedstawia aspekty prawne rozwiązywania kwestii języka nauczania w szkołach na terytorium Galicji w okresie drugiej połowie XIX wieku. Autor skupia główną uwagę na rozmowach, dotyczących w/w problematyki badawczej, które trwały w ścianach Galicyjskiego Sejmu Krajowego trzeciej kadencji. Analizuje najważniejsze inicjatywy podjęte przez ukraińskich posłów na sejm, a także identyfikuje powody sprzeciwu Polaków przeciwko rozprzestrzenianiu się języka ukraińskiego jako języka nauczania. Kwestia językowa jest rozpatrywana jako najważniejszy aspekt w świetle którego rozwijały się polsko-ukraińskie stosunki polityczne w końcu XIX wieku.

Słowa kluczowe: *język nauczania w szkołach, Galicyjski Sejm Krajowy, kadencja, projekt ustawy, sytuacja polityczna, stosunki polsko-ukraińskie.*

Ustawienie problem. Tysiącletnie polsko-ukraińskie sąsiedztwo pozostawiło głęboki ślad w historii tych dwóch narodów – różnych i jednocześnie bliskich, jeśli chodzi o światopogląd, wartości ogólne i położenie geograficzne. W XIX wiek weszły owe narody, posiadając wielką tradycję państwową oraz niosąc w pamięci historycznej zarówno ciężar wzajemnych krzywd, jak i wzorce tolerancji. Likwidacja państwowości polskiej na skutek trzech rozbiorów Rzeczypospolitej doprowadziła do powstania specyficznego systemu rozwoju narodu polskiego i ukraińskiego. Objednanie w jednej prowincji administracyjnej tych dwóch narodów stało się w przyszłości przyczyną napiętych stosunków między nimi.

Analiz najnowszych badań. Jednym z pierwszych badaczy, którzy analizowali kwestię języka nauczania w szkołach w Galicji Wschodniej był K. Lewyckij. Będąc bezpośrednim uczestnikiem badanych wydarzeń, on przedstawił dość obiektywny obraz polsko-ukraińskich politycznych stosunków, między innymi również tych wydarzeń, które miały miejsce w ścianach Sejmu. Spośród współczesnych Ukraińskich badaczy warto zwrócić uwagę na badania O. Arkuszi, J. Mokliara, M. Mudroho, I. Czornowoła oraz innych. Źródłami do badania występują materiały z ówczesnych periodyków, wcześniej nie publikowane materiały archiwalne, a także stenogramy Galicyjskiego Sejmu Krajowego.

Prezentacja badań. Utworzenie w 1861 roku Galicyjskiego Sejmu Krajowego pozwoliło rozwiązać wszystkie najważniejsze problemy na najwyższym poziomie. Sejm stał się centrum polsko-ukraińskiej walki politycznej drugiej połowy XIX wieku. Nie bacząc na ograniczony status prawny, kwestie budżetu, mniej ważne sprawy administracyjne, kwestie oświatowo-kulturalne zawsze były burzliwie omawiane w czasie posiedzeń sejmowych, gdyż w większości wypadków zakładały one polsko-ukraiński konflikt interesów. Ważne miejsce w polsko-ukraińskich debatach sejmowych zajmowała walka Ukraińców o równoprawny status języka narodowego w systemie edukacyjnym kraju. Rozwój systemu oświaty w Galicji w drugiej

połowie XIX wieku, szczególnie zaś kwestie dotyczące języka nauczania, obrazuje stronicę polsko-ukraińskich związków.

Dla kształtowania się całościowego wyobrażenia kwestii językowej, jeśli chodzi o funkcjonowanie zakładów oświatowych, konieczne należy dokonać analizy całego szeregu praw ustanowionych przez Habsburgów. Utworzenie dualistycznej Monarchii Austro-Węgierskiej w 1867 roku radykalnie wpłynęło na nastrój polityczny Galicji. Konstytucja Monarchii Austro-Węgierskiej gwarantowała równouprawnienie wszystkich narodów. W artykule 19 ustawy o ogólnych prawach obywateli z 21 grudnia 1867 roku deklarowano, że «równouprawnienie wszystkich języków używanych w kraju państwo uznaje w szkołach, urzędach i w życiu publicznym» [6, c. 3]. Jednakże w Galicji austrowęgierski kompromis dotyczył w zasadzie jedynie Polaków. W Wiedniu przy urzędzie funkcjonowało «Ministerstwo do spraw Galicji», którego kierownikiem назначano zawsze przedstawiciela polskiej arystokracji [1, c. 73]. W przeciągu dwóch pierwszych kadencji sejmowych (1861-1866 i 1867-1869) kwestia języka otrzymała grunt prawny. Po długotrwałych polsko-ukraińskich dyskusjach, dzięki poparciu namiestnika państwowego hrabiego R. Belkredi, 27 kwietnia 1866 r. przyjęto uchwałę, zgodnie z którą odpowiedzi na pytania zadane w języku ukraińskim powinny być być formułowane również po ukraińsku, a protokoły i sprawozdania Wydziału Krajowego oraz komisji miały być drukowane w dwu językach. Jednakże w rzeczywistości uchwała ta rzadko była przestrzegana przez Polaków.

Faktycznie podstawowym językiem kontaktów międzyludzkich był polski. Adekwatnie do Ustawy o języku wykładowym w szkołach średnich i narodowych z 1867 roku język polski stał się obowiązkowym we wszystkich szkołach Galicji [8, c. 62]. Polonizacja we wszystkich sferach życia politycznego i obywatelskiego prowadziła do zaniku języka ukraińskiego. I tak – dla nauki języka ukraińskiego w szkole konieczna była zgoda rodziców ucznia. System szkolnictwa Galicji także wymagał reform, ponieważ nie gwarantował on odpowiedniej wiedzy. W sprawozdaniu Komitetu Szkolnego za lata 1874-1875 zaznaczono, że w Galicji w owym czasie funkcjonowało prawie 2500 szkół, w których liczba szkół z nauką języka ukraińskiego wynosiła 1949, faktycznie zaś pracowało jedynie 1109 takich szkół. W tej liczbie blisko 1000 szkół stanowiły szkoły jednoklasowe, pozostałe zaś – były to szkoły dwuklasowe. Język polski był językiem obowiązkowym w 2406, jednak faktycznie nauczanie było prowadzone w 2217 szkołach, natomiast w 104 szkołach nauczanie było prowadzone po niemiecku [7, c. 2]. Niezwykle bolesnym problemem Ukraińców pozostawała kwestia organizacji systemu szkolnictwa. Statut szkolny nie odpowiadał zasadom równouprawnienia, jeśli chodzi o naukę języka polskiego i ukraińskiego. Uczniowie polskiego pochodzenia nie przestrzegali obowiązku uczenia się drugiego języka, który funkcjonował w Galicji. Skutkiem tego był fakt, iż tydzień nauki polskiego ucznia w szkole elementarnej wynosił 27 godzin, a w średniej – 28-29, podczas gdy ukraiński uczeń uczył się odpowiednio 29 i 30 godzin [9, apk. 49]. W taki sposób system szkolnictwa w Galicji wymagał restrukturyzacji i przebudowy, a w przeciągu drugiej połowy XIX wieku ów system stał się najważniejszą sferą polonizacji.

Wychodząc z sytuacji, która się złożyła, język wykładowy często stawał się przyczyną ostrych sporów debat sejmowych. Oprócz swojego formalnego znaczenia kulturalnego problem ten nabierał także politycznego wymiaru. Nie mając dostatecznej liczby posłów, Ukraińcy nie zawsze mogli przeciwstawiać się polonizacji. Dlatego właśnie język oświaty stawał się kartą przetargową – Polacy, otrzymując poparcie Ukraińców w forsowaniu swoich spraw, podtrzymywali Ukraińców w decyzjach związanych z wprowadzaniem paralelnych klas ukraińskich bądź też z otwieraniem szkół. Wszystkie nadzieje na pozytywne rozwiązanie kwestii językowej pokładane były na warunkach Ugody sejmowej J. Ławriwśkocho w latach 1869-1871. Formalnie zainicjowana przez ukraińskich posłów ugoda była rezultatem połączenia gry

interesów wszystkich czynników politycznych w Galicji. Wniosek ukraińskich posłów z 26 października 1869 roku przewidywał wolne korzystanie z języka polskiego i ukraińskiego w urzędach, przy zachowaniu jednak polskiego jako języka urzędowego [10, c. 127]. W sferze edukacyjnej przewidywano stworzenie szeregu placówek oświatowych z ukraińskim językiem wykładowym i – co najważniejsze – przekształcenie Gimnazjum Akademickiego we Lwowie na czysto ukraińskie. Urzeczywistnienie tej kwestii zaplanowano na trzecią kadencję Sejmu.

Trzecia kadencja Sejmu Galicyjskiego trwała od 8 sierpnia 1870 r. do 26 kwietnia 1876 r. Nie bacząc na stosunkowo niewielkie przedstawicielstwo, galicyjscy Ukraińcy aktywnie walczyli o swoje prawa narodowe. Dużą uwagę poświęcono sprawom związanym z językiem szkolnictwa w Galicji. Wykorzystując swoją dominację, Polacy wymagali zwiększenia liczby szkół z polskim językiem wykładowym i proponowali swój język uczynić obowiązkowym dla wszystkich placówek oświatowych. I tak – 14 września 1871 roku do rozpatrzenia przez Sejm Krajowy oddano wniosek Polaka – Euzebiusza Czernowskiego, w którym język polski zaproponowano uczynić wykładowym językiem we Lwowskim Gimnazjum Akademickim [11, s. 3]. Takie postawienie kwestii sprowokowało ukraińskich posłów do debat. W czasie posiedzenia 27 września (9 października) 1871 roku ze wspólnym podaniem wystąpili Julian Ławriwśkyj, Wasyl Kowalśkyj i Hryhorij Szaszkewycz. Ukraińcy wymagali równoprawnego statusu języka polskiego i ukraińskiego we Lwowskim Gimnazjum Akademickim. Po długich dyskusjach – na sesji 28 września (10 października) 1871 roku – zostało przyjęte postanowienie Juliana Ławriwśkiego o wykładaniu zarówno języka ukraińskiego, jak i polskiego we Lwowskim Gimnazjum Akademickim [12, s. 26]. Decyzja ta była skutkiem akcji ugodowej, w której J. Ławriwśkiego poparł Ł. Sapeha.

Biorąc pod uwagę niewielkie przedstawicielstwo w Sejmie, Ukraińcy nie mogli w kwestii języka osiągnąć wyznaczonych sobie celów, nieustannie odczuwali sprzeciw polskiej większości. Jedynym możliwym sposobem osiągnięcia celu były częste interpelacje Ukraińców do komisarza państwowego. Interpelacja była prawną formą zwrócenia się do przedstawicieli administracji państwowej, co później było rozpatrywane w Sejmie. Analizując interpelacje z 1871 roku, dochodzimy do wniosku, że kwestia języka i szkolnictwa najczęściej stanowiły ich treść. I tak – w interpelacji z 15 (28) września 1871 r., pod którą podpisało się 21 posłów, uwagę skupiono na tym, że oba języki – polski i ukraiński – mają być wykładane w seminariach – lwowskim, tarnopolskim i stanisławowskim, a także w żeńskim seminarium we Lwowie. Jednocześnie zauważano, że Polacy naruszają postanowienia, bowiem wykładowcy polscy w ogóle odrzucali język ukraiński jako język kontaktowania się. Kolejna interpelacja ukraińskich posłów z 5 października 1871 r., która była rozpatrywana przez Sejm, ukazywała liczne naruszenia galicyjskiego prawodawstwa oświatowego we Lwowskim Żeńskim Seminarium Nauczycielskim. I tak – poszczególni studenci, którzy rozpoczęli naukę w seminarium, w ogóle nie znali języka ukraińskiego. W ustawie szkolnej z 18 maja 1871 r. zaznaczono, że żeńskie seminarium nauczycielskie to placówka oświatowa, gdzie obowiązkowymi językami wykładowymi są polski i ukraiński [9, apk. 54]. Niestety, postanowienia tego nie przestrzegano. Polacy odmawiali uczenia się ukraińskiego, same zaś interpelacje były jedynie sposobem zwrócenia uwagi na pewien problem.

Dyskusja w Sejmie 6 grudnia 1872 r. potwierdziła całą złożoność kwestii języka ukraińskiego i jej ortografii. Ołeksij Zakłynśkyj zwrócił się z pytaniem do komisarza urzędowego, dlaczego urzędnicy używają w piśmie ukraińskim łacińskich liter [3, c. 3]. W odpowiedzi komisarz oświadczył, że nie narusza w ten sposób prawa, ponieważ postanowienie pozwala pisać «po rusku» łacińskimi literami.

W przeciągu trzeciej – czwartej sesji w latach 1873-1874 najbardziej ostro kwestię języka wykładowego postawiono w czasie jedenastego posiedzenia trzeciej sesji 19 grudnia 1873 r. Pod

koniec posiedzenia przyjęto wniosek Teofila Pawłykowa, Stefana Kaczały i biskupa Stupnyckiego, których poparła reszta ukraińskich posłów. Wymagali oni wprowadzenia języka ukraińskiego jako wykładowego we wszystkich klasach Lwowskiego Gimnazjum Akademickiego oraz Lwowskiej Greckokatolickiej Szkoły Wzorcowej. W czasie posiedzenia 22 grudnia ponownie poruszono kwestię języka. Ukraińscy posłowie zainteresowali się tym, dlaczego we Lwowskim Gimnazjum Franciszka-Józefa, które było utrzymywane z budżetu państwa, nie był wykładany język ukraiński, jak to się odbywało we wszystkich wyższych gimnazjach wschodniej Galicji. Sprawa języka wykładowego w gimnazjum Franciszka-Józefa została rozwiązana w czasie posiedzenia 2 stycznia 1874 r. Polski poseł – Aleksander Berkowski – wyjaśnił, że zgodnie z państwowym prawem nie można nikogo zmuszać do nauki drugiego języka – tym bardziej, że w owej placówce uczą się polskie dzieci, których rodzice kategorycznie sprzeciwiają się uczeniu się języka ukraińskiego [4, c. 2]. Debaty związane z językiem wykładowym w gimnazjum Franciszka-Józefa świadczą o propolskim podejściu do kwestii ustawodawstwa szkolnego.

O duże osiągnięciu ukraińskich posłów można mówić w kontekście posiedzenia sejmowego 17 stycznia 1874 r., w czasie którego wynikła dyskusja podczas sprawozdania komisji edukacyjnej odnośnie wniosku Teofila Pawłykowa o ukraińskim języku wykładowym we Lwowskim Gimnazjum Akademickim oraz Greckokatolickiej Szkole Wzorcowej. Jeśli chodzi o kwestię języka wykładowego we Lwowskim Gimnazjum Akademickim, podjęto decyzję o postępowym wprowadzaniu języka ukraińskiego. Decyzję komisji poparł książę Adam Sapieha, stwierdzając, że «podniesienie prawdziwej Rusi i języka, wykorzystywane w «Proswiti», wyjdzie Polakom jedynie na korzyść» [5, c. 2]. Można przypuszczać, że Adam Sapieha kierował się tutaj ideą porozumienia polsko-ukraińskiego.

Duże nadzieje związane były z szóstą sesją która kończyła trzecią kadencję w 1876 r. Posłowie ukraińscy spodziewali się zapewnienia szerszych praw dla języka ukraińskiego jako języka wykładowego w galicyjskich placówkach wykładowych. Z inicjatywy Ukraińców, szczególnie zaś Wasyla Kowalskiego, wróciła dyskusja związana z wykładaniem po ukraińsku w Greckokatolickiej Szkole Wzorcowej oraz z otwarciem odrębnej szkoły ukraińskiej. Ukraiński poseł w swej przemowie 16 (27) marca 1876 r. zwrócił uwagę na to, że owe kwestie są omawiane na każdej sesji, lecz polscy przedstawiciele je lekceważą i nie są zainteresowani rozważaniem kwestii. Wasyl Kowalski stwierdził, że w 1874 r. w Galicji funkcjonowało 21 szkół realnych, spośród których w 16 szkołach lekcje prowadzono po polsku, a w 5 po niemiecku [13, s. 200]. Wyszło więc na to, że nie było żadnej szkoły, gdzie uczono by po ukraińsku. We wspomnianych placówkach nie uczono ukraińskiego jako drugiego języka. W czasie posiedzenia 22 kwietnia 1876 r., gdzie rozpatrywano budżet na 1877 r., Wasyl Kowalski zaproponował wydzielić 6000 złotych na stworzenie we Lwowie szkoły narodowej z ukraińskim językiem wykładowym, ponieważ wprowadzenie języka ukraińskiego do Greckokatolickiej Szkoły Wzorcowej nie uzyskało potwierdzenia [2, c. 3].

W taki sposób walka ukraińskiego przedstawicielstwa sejmowego o równoprawny status języka ukraińskiego w sferze oświaty w przeciągu trzeciej kadencji Sejmu Krajowego (1870-1876) była uwarunkowana nasileniem się polonizacji ze strony lokalnej administracji. Dyskusje sejmowe między Ukraińcami i Polakami świadczyły o niemożności rozwiązania kwestii językowej. Polska większość kategorycznie odmawiała pójścia na kompromis, natomiast Ukraińcy ze swej strony nie chcieli ustępować w walce o zabezpieczenie swych praw narodowych, które gwarantowała im konstytucja. Mimo wszystko w rezultacie walki sejmowej Ukraińcom udało się osiągnąć pewne sukcesy – przede wszystkim ukrajinizacji gimnazjum akademickiego (1874 r.) oraz dwujęzykowości inspektorów szkolnych, co było najważniejszym skutkiem ugodowej polityki Juliana Ławrińskiego. Większość wniosków ukraińskich posłów

отваріє блоковано байдужі теж звацано в целу их допрацована. Кажда з шестью сесји третьей каденции Сейму Галицького характеризовала się зацієтими дебатами звязаными з kwestią языка выкладового в Галицји. Пониваж једнак не подејмовано в их справіе жадных ухваў, kwestie przenoszono на kolejne posiedzenia.

Wnioski. То баданіє јест прбѣм wskazania najostrejszych momentów в kwestii walki о równoprawny status языка україньского в systemie оświaty, co было тематем obrad Сейму Галицького. Brak badań uogólniających czyni pracę niezwykle aktualną в контекście zrozumienia najważniejszych niuansów polsko-ukraińskich kontrowersji в Сейміє ораз wykazania przyczyn napiętych stosunków między dwiema nacjami – Polakami i Ukraińcami. В niniejszej pracy świadomie położono nacisk на walkę Ukraińców о równoprawny status языка в systemie оświaty, ponieważ јазык україньский был најмніє chroniony, а sfera оświaty была најважнієшим оśrodkiem polonizacji. Polsko-ukraińska walka sejmowa negatywnie odbiła się на на rozwoju kultury narodowej в Галицји. Nie godząc się на rozszerzanie nauki языка україньского, Polacy stanęli przed faktem, że Ukraińcy protestowali przeciwko zamianie языка niemieckiego в школах średnich i wyższych на јазык polski. Ten fakt ze strony przedstawicielstwa україньского świadczył о tym, że walka polityczna в swych założeniach opierała się на głębokich przekonaniach narodowych.

В przyszłości walka о јазык выкладовый rozszerzyła się о szkolnictwo wyższe (chodzi to przede wszystkim о Uniwersytet Lwowski), co stało się kolejnym etapem polsko-ukraińskiej konfrontacji politycznej в Сейміє і poza nim.

Literatura

1. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. / Грицак Я. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
2. Изъ зашданій Львовского сейма // Слово. – 1876. – 13 (25) априля, Ч. 43. – С. 3.
3. Изъ Львовского сейма // Слово. – 1872. – 28 ноября (10 декабря), Ч. 127. – С. 2.
4. Изъ Львовского сейма // Слово. – 1873. – 22 декабря (3 января 1874), Ч. 145. – С. 2.
5. Изъ Львовского сейма // Слово. – 1874. – 8 (20) января, Ч. 3. – С. 2.
6. Левицький К. Про права руской мовы / Левицький К. – Львів, 1896. – 32 с.
7. Сеймовыи росправы... // Слово. – 1876. – 23 марта (4 априля), Ч. 35. – С. 2.
8. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939) / Ступарик Б. – Івано-Франківськ, 1994. – 142 с.
9. Центральний державний архів України у м. Львові, Ф. 146. Галицьке намісництво, Опис 7, Спр. 3983. Інтерпеляция до Высокоблагородного Господина правительственного Комиссара. – 140 арк.
10. Чорновол І. Україньська фракція Галицького крайового сейму 1861 – 1901 pp. / Чорновол І. – Львів, 2000. – 270 с.
11. Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw galicyjskiego Sejmu krajowego 1. posiedzenia 2. sesyi 3. peryody Sejmu galicyjskiego z dnia 15 Września 1871.
12. Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw galicyjskiego Sejmu krajowego 10. posiedzenia 2. sesyi 3. peryody Sejmu galicyjskiego z dnia 28 Września 1871.
13. Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw galicyjskiego Sejmu krajowego 11. posiedzenia 6. sesyi 3. peryody Sejmu galicyjskiego w roku 1876.

Ілин Л. М. Правовий зміст питання мови навчання в діяльності Галицького крайового сейму (1870-1876)

У статті розкриваються правові аспекти розв'язання питання мови навчання у школах Галичини другої половини XIX ст. Основна увага акцентується на дискусіях, що

тривали у стінах Галицького крайового сейму протягом третьої сеймової каденції. Аналізуються основні ініціативи українських сеймових послів, а також визначаються причини спротиву поляків до поширення української мови викладання. Мовне питання розглядається як одне з ключових питань в рамках яких розвивалися українсько-польські політичні стосунки другої половини XIX ст.

Ключові слова: мова шкільництва, галицький сейм, каденція, законопроект, політичне становище, українсько-польські стосунки.

***Ilyn L. M. Law contents of the question of language teaching
in the regional Galician Sejm (1870-1876)***

The article deals with the legal aspects of resolving the issue of language teaching in schools in Galicia second half of the nineteenth century. The main attention is focused on discussions that lasted the walls regional Galician Sejm Sejm for a third term. Analyzes the major initiatives the Sejm Ukrainian ambassadors, and identifies reasons resistance of the Poles to the spread of Ukrainian language teaching. The language issue is regarded as one of the key issues in which developing Ukrainian-Polish political relations of the late nineteenth century.

Key words: language schooling, Galician parliament, cadence bill, the political situation, the Ukrainian-Polish relations.

Надійшла до редакції 26 жовтня 2016 р.

